

EYLEMDE SORUMLULUK VE ÖZGÜRLÜK İLİŞKİSİ

Ali Osman GÜNDOĞAN*

Sorumluluk ve özgürlük, eylemi ahlaki yapan en önemli iki özelliştir ve her iki özellik de birbirine bağlıdır. Ve bu iki özellik kendilerini ancak eylemde gösterirler. Çünkü eylem, sorumluluk ve özgürlüğün gerçeklik kazandığı ve onlara şahitlik yapan, belli bir amaca yönelmiş fiildir. Bundan dolayı eylem, basit bir içgüdü davranışı, bir organik refleks ya da uyarıcılara verilen otomatik bir cevap değildir. O, temelde tinsel bir davranmadan ileri gelen, tinsel bir gerçeklik olarak düşünülmelidir. Eylem, psikolojinin incelediği davranıştan ve fiziğin konusu olan hareketten farklı olarak ele alınmalıdır.

Psikolojinin konusu olan davranış, sadece insan organizmasında gerçekleşen fiillerle değil, genel olarak bütün organizmalardaki görülebilen, ölçülebilen fiillerle ilgilenir. Bu bilime göre davranış, girdi-çıktı formülüne göre değerlendirilir ve çeşitli uyarıcılar karşısında organizmanın bir tepkisi olarak ifade edilir. Bu şekildeki bir davranış formülü, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ele alınarak davranış, pozitivist bir tarzda, iç ve dış nedenlerin zorunlu bir sonucu, organik bir gerçeklik olarak açıklanmaya çalışılır. Psikoloji, eylemin tinsellik boyutunu hesaba katmaz. Fiziğin ele aldığı hareket ise, bir nesnenin dış bir etkiyle ya da taşıdığı kuvvet ve ivme dolayısıyla mekânda yer değiştirmesinden ibarettir. Bizim eylemden anladığımız ahlaki olan fiillerdir ve içinde ahlakilik barındırmayan fiilleri, eylem kavramının dışında düşünüyoruz. Çünkü söz konusu ettiğimiz eylem bir ölçü, bir nicelik değil; tam anlamıyla bir nitelik olarak düşünülmektedir.

Sorumluluk ve özgürlüğün şahidi olan eylemin incelenmesi, bir noktada ve belirli ölçüde sorumluluk ve özgürlüğün de incelenmesi demektir. Çünkü sorumluluk ve özgürlük eylemden ayrılmaz. Eylemlerin dünyasına girilmedikçe, bu kavramlar da soyut kalmaya mahkûm olacaklardır.

Eylem felsefesinin kurucusu Blondel, “eylem, diyor, benim hayatımda, doğrudan doğruya hakikate bakmak açısından bir olgudur, daha genel ve her şeyden daha sürekli, evrensel bir artarda gelişin ben’deki (moi) ifadesidir. O, ben’siz kendi kendine meydana gelmez. Bir olgudan ziyade bir zorunluluktur.”¹ Bu anlamda eylem, insani var oluşun adeta özü olmakta ve onsuz biz ve bizsiz de o var olamamaktadır. Ancak eylem, bir kendiliğinden oluş, belirsizliğe doğru giden bir hayat hamlesi ve değişme değildir. Çünkü kendiliğinden oluş ile eylemdeki özgürlük arasında ilişki kurulamaz ve kendiliğinden olan bir fiil, bilinçli olmaktan uzak, hedefsiz ve iradesiz olmaya mahkûm kalır. Oysa eylemin kaynağında, asla yokluğa yönelmeyen, “zorunlu olarak bizde ortaya çıkan,... zorunlu olarak bizim fiillerimize bağlanmış olan” özgür bir irade bulunur.² Eylemde ahlakiliği sağlayan sorumluluk ve özgürlük, eyleme bu irade sayesinde katılır. Öyleyse iradesiz bir fiil, ne sorumluluk duygusunu ne de özgürlük duygusunu taşır. Bu irade sayesinde ki eylem, başlangıçta maddi bir ortamda ortaya çıkmasına rağmen, organları harekete geçiren ve insanın kendisiyle birlikte çevresini de değiştiren, ideal olarak kabul edilmiş bir niyet olarak anlaşılır. Zira ahlaki eylem, niyetli bir fiildir. Bu niyet, eylemi daha yüce bir amaca doğru yaymak için iradenin kendi kendini eylem olarak gerçekleştirme arzusunun bir ifadesidir. Öyleyse burada söz konusu edilen irade, eylem biçiminde kendini gösterdiğinde, onun eylemi, bir ağacın dalları gibi yeniden filizlenerek yeni eylemlerin doğmasına neden olur ve sürekli olarak kendi

Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Prof. Dr.

¹ Maurice Blondel, L’Action tome: II, Paris, 1937, s. 16.

² A.g.e., s. 168.

kendini büyütür. Çünkü o, Schopenhauer'in iradesi gibi amacını gerçekleştirmesine imkân olmayan, bilmeden ve hedefsiz işleyen, varlığı bir tasarımdan ibaret görüp, onu yokluğa indirgeyen, kaynağı karanlık olarak kalan bir irade olmadığı gibi; soyut ve boş bir Cogito da değildir. O, kendi kendine amaçlar koyarak kendi kendini aşmaya çalışan ve böylece her eyleminden sonra tekrar doğup, daha mükemmel eylemlere özlem duyan, bu suretle de kendi eliyle kendini değiştirerek gelişen bir gerçekliktir. Bu iradi gerçeklik, eylemi tinsel bir hale getirir.

Ahlaklılığın en önemli karakteri, İyilik ile ortak olma, ona katılma çabası içerisinde olmaktır. Ahlaka yön veren İyilik İsteği'dir. Bu çabanın kaynağındaki istek irade, çabanın kendisi de eylemdir. Acaba böyle bir çabada yani eylemde sorumluluk ve özgürlüğün yeri nedir?

Sorumluluk, sorumlu olanın bir niteliği olarak, üç terim arasında bir ilişkiyi belirtir: sorumlu kişi, sorumluluk alanı (görev alanı, eylemler, tutumlar, karakter), ve önünde hesap vermek durumunda olunan mahkeme (mesela adli bir mahkeme, vicdan, Tanrı karşısında sorumluluk gibi). Sorumluluk kavramının bu kadar geniş bir içeriğe sahip olmasından ötürü, sadece bu kavram ile ilgili olarak insan hukukun, ahlakın, dinin konusu olmaktadır.³ Ahlaki bir eylemi ele aldığımız için sorumluluğun ahlak alanındaki durumunu söz konusu edeceğiz. Genel olarak ve yerleşmiş bir kanaat olarak ahlaki sorumluluk, insanların bilinçli ve özgür birer varlık olarak yapmış oldukları bütün fiillerin sonuçlarını göze almayı içerir. Yani sorumluluk, eyleminin sonunda kendisine soru sorulan insanın, soruya vereceği, daha doğru bir ifadeyle, vermek zorunda olduğu bir cevaptır. Bu anlamda sorumluluk, insanların yaptığı şeyi bilerek, isteyerek ve özgürce yapmayı gerektirir. Bundan dolayıdır ki sorumluluk, bu tür fiillerin sonuçlarını kabul etmek anlamına gelir. Ancak sadece bir kabul edişi yeterli görmek, sorumluluğu yaşamak ve yerine getirmek değildir. Genellikle hukuki sorumluluk ve sorumluluğu toplumsal kurallara bağlı ve onlara itaat olarak anlayan bütün doktrinler sorumluluktaki harekete geçiriş gücünü ve mekanizmayı anlayamamışlar ve onu bir pasiflik, sonuca katlanış olarak değerlendirmişlerdir. Nitekim mitolojik kahraman Sisifos, Tanrılara karşı işlemiş olduğu suçun cezasını çeken, bu cezayı kabullendiği için durumundan şikâyet etmeyen bir varlık olarak, üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirmekten dolayı mutlu olan bir kahramandır. Sisifos'un sorumluluğu yaşayışı, onu eylemsiz ve aynı eylemleri tekrar etmeye mahkûm hale getirmektedir. Böyle bir katlanış ve pasiflik hali olarak anlaşılan sorumluluk, eylemdeki özgürlüğü ortadan kaldırmakta ve insan eyleminin önünü tıkamaktadır. Böyle bir durumda insanın sorumluluğu onu ya kendine ya ailesine ya da içinde yaşadığı topluma bağlı hale getirmekten başka bir şey olamaz. Sisifos'un eylem biçiminin tam karşısı olabilecek bir eylemi, Camus'nün Veba'daki kahramanı Dr. Rieux'de görüyoruz. O, kötülüğü temsil eden vebaya karşı, kötülüğü ortadan kaldırma ve onunla mücadele etme sorumluluğunu hissettiği için sürekli eylem halinde olan bir kahramandır. Dr. Rieux'nün yaptığı gibi sorumluluk, düşüncenin evrensel itişile insanı bütün bir insanlığa bağlayacak olan evrensel ahlaka kavuşturacak bir eylemin önündeki bütün engellere bir isyan düşüncesi olmalıdır. Sorumluluk, sonucu kabul ediş veya ona katlanış değildir. İnsanlar, kendi fiillerinin sonuçlarına cevap verebilme kapasitesi ve yeterliliğine de sahip olmak durumundadırlar. Yani insanlar, eylemleriyle ilgili olarak kendilerine yöneltilen sorulara cevap verebilme gücüne ve yetkisine de sahip olmalıdırlar. Çünkü bu güce ve yetkiye sahip olmayan, sorumlu olamaz. Farklı kavramlarla ifade etmek gerekirse, mesul olan, yetkili olmak zorundadır. Öyleyse sorumluluk, her durumda, içinde tıpkı Kant'ta olduğu gibi, -mek gücünde olmayı barındıran bir özgür olmayı gerektirir. Özgür olma sadece ahlaki anlamda değil, hukuki ve dini anlamda da gereklidir.

³ Otfried Höffe, Petit Dictionnaire d'éthique, trans. de fr., Lukas k. Sosoe, matière de responsabilité.

Sorumluluk kavramı üzerinde hem hukukçuların hem de ahlakçıların durduğunu görüyoruz. “Hukukçular fiillerin toplum nizamını ilgilendiren sonuçlarından yola çıkmışlardır; ahlakçılar ise fiilin kendisinden yola çıkmış ve onun ahlaki sebebi ile münasebetini incelemeye çalışmışlardır.”⁴ Her iki taraf da insanın kendi eylemlerinden sorumlu tutulup tutulamayacağını araştırmış, özgürlüğü kabul edenler insanı sorumlu olarak görürken; özgürlüğü kabul etmeyenler insanın eylemlerine herhangi bir sorumluluk yüklememişlerdir. Bu türlü anlayışlarda sorumluluk, eylemin sonunda bir ceza ile telafi veya ahlaki anlamda da pişmanlık ve vicdan azabı ile telafi edilmeye çalışılmıştır. Yani sorumluluk, eylemin İyi Olan ile ilişkisinde ortaya çıkan zaafın ceza veya pişmanlık ile telafisi olmuştur. Böyle bir durumda sorumluluk, eylemin tamamen kötü olması durumunda ortaya çıkabilecek bir haldir. Oysa sorumluluk, bir telafi değil, eylemi tam hale getiren bir irade meselesi olarak anlaşılmalıdır. Daha açık söylemek gerekirse sorumluluk, eylemde ortaya çıkabilecek olan kötü durumu daha başında yok etmeye yönelik bir karar kaynağı olmalıdır.

Sorumluluk ve özgürlüğü birbirinden ayırmayan ve bu iki kavramı bırakılmışlık kavramıyla birlikte ele alan Sartre, özgürlük problemini ontolojik bir problem olarak ortaya koyar ve onu insanın bir varlık durumu olarak ifade eder. Ona göre insan, dünya içinde nedensiz bir şekilde vardır ve o, evrene adeta atılmış ve terkedilmiş bir şekilde bulunur. Onun dayanabileceği ne bir Tanrı vardır ve ne de bağlanabileceği bir değerler sistemi mevcuttur. Yalnız ve mazeretsiz kalan insanın durumu, “özgürlüğe mahkûm oluşuyla” anlatılabilir. Bu özgürlük, insanın bir niteliği değil, onun doğasının ta kendisidir. Varlığı özgürlüğüne eşit olarak düşünülen insan, özgür olmamayı seçemez. Mutlak anlamda düşünülmüş olan böyle bir özgürlük sayesinde, yani “özgürlüğe mahkûm edilmiş olan insan, dünyanın bütün ağırlığını kendi omuzları üzerinde taşır.”⁵ O, hem dünyadan hem de kendisinden sorumlu bir varlık olarak ortaya çıkar. Çünkü nedensiz yere dünyaya atılmış ve dünyadaki sayısız imkânların karşısına bırakılmış olan insan, fazladan bir varlık olarak kimsesiz, yardımsız, dayanaksız bir şekilde mutlak anlamda özgür oluşuyla içinde bulunduğu saçma dünyayı inkâra kalkarak bütün sorumluluğu kendi üzerine almıştır. Kendi kendisini yapan ve adeta yaratan “insanın bu şekildeki sorumluluğu, bunaltıcı ve sıkıntı verici bir sorumluluktur.”⁶ Bundan dolayı da Sartre’da sorumluluk, özel bir yapı gösterir. Çünkü kendi doğumuna verdiği tepkilerden ötürü, doğumunun sorumluluğunu bile üstlenen insanın, bu düşman evrende “yine de yapabileceği tek şey, bu sorumluluklara tutunmaktır.”⁷ Öyleyse insan, bırakılmışlık ve özgürlükten ötürü, “kendi varlığından sorumlu bir varlık olarak var olan” bir varlıktır.⁸ Böylece bütün bir dünyanın sorumluluğunu üstlenen bir varlığın “ne vicdan azabı ne duyacağı bir pişmanlığı ne de dileyebilecek bir özrü vardır. Zaten başıma gelen her şey bana aittir.”⁹ Sartre’ın eyleminin kaynağında mutlak bir özgürlük ve bunun sonucunda da, dayanılması güç bir sorumluluk ortaya çıkar. Bu sorumluluk, insanın bütün eylemlerini kucakladığı için insan sadece kendisinden değil, bütün insanlardan sorumludur. Bunun nedeni, varoluşun özden önce gelmesinden ötürü, insan ne seçerse, o olur. İnsan, kendi kendini seçen bir varlık olarak aynı zamanda bütün bir insanlığı da seçmekte ve seçimiyle kendisini bütün insanlığa bağlamaktadır. Ona göre, kendini seçmekle insanlığı seçmek; insanlığı seçmekle de kendini seçmek aynı anlama gelmektedir. Çünkü “şöyle ya da böyle olmayı seçmek, bir bakıma, seçtiğimiz şeyin değerli olduğunu belirtmek demektir. Çünkü hiçbir zaman kötüyü seçmeyiz. Hep iyiyi (iyi sandığımızı) seçeriz. Herkes için iyi olmayan şey, bizim için de iyi olamaz.”¹⁰

⁴ Nurettin Topçu, İsyân Ahlakı, çev., Mustafa Kök-Musa Doğan, İstanbul, Dergah Yayınları, 1995, s. 87-88.

⁵ Jean-Paul Sartre, L’Être et Le Néant, Idées, Gallimard, 1943, s. 639.

⁶ A.g.e., s. 639.

⁷ A.g.e., s. 641.

⁸ A.g.e., s. 641.

⁹ A.g.e., s. 641.

¹⁰ Jean-Paul Sartre, Varoluşçuluk Bir Hümanizmadır, çev., Asım Bezirci, İstanbul: Yazko, 1981, s. 63.

Demek ki, Sartre'a göre, bir şey olmayı seçerken, onu bütün insanlar için teklif ediyor ve herkesi aynı yola davet ediyorum. Bu durumda, kendime karşı sorumlu olmakla bütün bir insanlığa karşı da sorumlu olmuş oluyorum. Ama o, özgürlük ve sorumluluğu somutlaştıran eylemin bir analizini yapmamakta ve sorunu daha çok ontolojik boyutuyla ortaya koymaktadır.

Özgürlüğü, metafizik bir sorun olarak ele alan ama sorumlulukla ilişkisi üzerinde durmayan Bergson ise, psikolog bir filozof kimliğine uygun olarak süre, bilinç ve ruh düşünceleri çerçevesinde eylemin kendisi ile özgürlüğü aynı olarak görmeye çalışır. Ona göre özgürlük, bir bilinç halidir ama bu bilinç, soyut ve boş bir bilinç değildir. Bilinç halleri nicelikler değil, niteliklerden ibarettir. Onlar, süre içerisinde artarda ve sürekli bir oluş olarak gerçekleştikleri için ölçülemezler. “Bunlar sadece yaşanabilen ve hissedilebilen niteliklerdir.”¹¹ Hakiki zaman olan süre de, yaşanabilen ve hissedilebilen nitelikler olan bilinç hallerinin bir biri ardından akışı, sürekli oluş ve değişmeleridir. Bilinç hallerinin akışı, sürekli oluş ve değişmelerinin gelecekte alacağı şekil ve mahiyetlerin önceden bilinmesi ve tahmin edilmesi mümkün değildir. Sürekli yeniyi ve bilinmeze doğru gelişen eylemi özgürlükle bir ve aynı olarak gören Bergson, özgürlüğü eylemin yöneldiği geleceğin belirsizliğine ve bilincin akış esnasında meydana getirdiği fiil ile olan ilişkisine bağlıyor. Ne belirsizlik ne de bu ilişkinin “tarif edilememesi hür olduğumuzdan ileri geliyor”¹² diyor. Bizim eylemimizin bize hür görünmesi de, eylemle ruh hali arasındaki ilişkinin bir kanunla ifade edilememesinden, eylemin kendi türünde biricik ve asla tekrarı mümkün olmayan bir ruh hali olmasından ileri geliyor. Öyleyse Bergson'da özgürlük, tanımlanması imkânsız bir yaşama hali olarak karşımıza çıkıyor. “Çünkü diyor, hür fiil akıp gitmiş bir zaman içinde değil, akmakta olan bir zaman içinde vücut buluyor.”¹³ Akan sadece zaman değil, zaman ile birlikte hem eylem hem de özgürlük akıp gitmekte ya da bu akışın kendisi eylem ve özgürlük olarak gerçekleşmektedir. Bu noktada Bergson, özgürlüğü bir olgu olarak kabul etmekte, tanımlanmasını imkânsız görmekte, çünkü bir kendiliğinden oluşun nasıl ve nereden kaynaklandığının imkânsızlığını savunmakta, böylece de onu belirsizlik olarak kabul etmektedir. Bu durumda sorumluluk savunulabilir bir olgu olmaktan çıkmaktadır. Çünkü “sorumluluk sezgiye dayanmamaktadır.”¹⁴ Eylemi, hiçbir bilinen nedene dayandırmadan anlamaya çalışan Bergson, eylemin kaynağında bulunması gereken iradeyi inkâr ederek, bu iradenin kendi içinde taşıyacağı sorumluluk idealini de yok etmektedir.

Tam varlığı bireysellikte eylem halinde bulunmak olarak anlayan Bergson, aynı görüşünü ahlak alanına da yansıtır ve bu alanda sorumluluktan ziyade yükümlülük üzerinde durarak, yükümlülüğe dayalı bir ahlakın eleştirisini yapar. O, toplumlarda yaşayan ahlakın kaynağını yükümlülüğten aldığını, bunların toplum tarafından kazandırılmış olan alışkanlıklar olduğunu, bu alışkanlıkların da bireylerdeki tezahürlerinin görev olarak anlaşıldığını düşünür. Bu, toplumsal ahlakı ve böyle bir ahlakta, Durkheim'de de olduğu gibi sorumluluk duygusu, toplumsal evrimin bir sonucu olarak görülür ve ancak organik dayanışma halinde bulunan toplumlarda bireyselliğin ve kişiliğin doğmasından sonra ortaya çıkar. Oysa insan, ahlakı kendi eyleminde taşımalıdır ve sorumluluk da, sürekli kendi kendini yaratmaktan ibaret olan insanın kendi eyleminde bulunmalıdır. Toplum tarafından yüklenen sorumluluk, görevden başka bir şey değildir. Sürekli olarak eylemleriyle varlığını ve varlığıyla da eylemlerini yaratan insana dışarıdan yüklenen bir sorumluluk, onun özerkliğini yok edeceği için onu kendi dışındaki bir otoriteye tutsak hale getirir. İşte bu noktada, ahlak sorunundaki perspektif

¹¹ Nurettin Topçu, a.g.e., s. 51.

¹² Henri Bergson, Şuurun Doğrudan Doğruya Verileri, çev., Mustafa Şekip Tunç, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 200.

¹³ A.g.e., s. 201.

¹⁴ Topçu, a.g.e., s. 88.

değişmekte ve ahlaklılık, insanın bu tutsaklıktan kurtulmak için, kendini ve kendi varlığını kuşatan şartları aşmak sorumluluğuyla bir isyan eylemi olarak anlaşılmaya başlanmaktadır. Burada eylem bir isyan olmakta ve sorumluluk da, bu isyan eyleminin sonunda değil, bizzat eylemin kaynağında bulunmaktadır. İnsan, sorumluluğundan dolayı eyleme geçmekte ve eyleminin yönünü sorumluluğu belirlemektedir.

Bir felsefeci için özgürlük kelimesinin felsefi dilde taşıdığı bazı anlamlar vardır. Bu anlamlar, genelde sözlük anlamları düşünülerek ifade edilmekle ortaya konmuştur. Mesela cüz'i irade, belirsiz bir imkân, seçme gücü, olumsal olma, belirlenmemişlik gibi kavramlarla ifade edilmeye çalışılan özgürlük kavramı, bütün bu kavramların ötesinde duygusallığın üzerindeki irade baskısını ya da iradenin duygular karşısındaki durumunu, insanın eğilimlere olan köleliklerinden kurtulmasını belirtir. Bu eğilimler, insanın bio-psişik bir varlık olmasından kaynaklanan ve tamamen kendisine ait bir takım istekler ve eğilimler olabileceği gibi, onun kendi iradesi dışından gelen ve insanı zorunlu eylemlerde bulunmaya iten toplumsal, tarihsel bir takım inanç ve tutumlardan ibaret olan eğilimler de olabilir. İşte özgürlük, meşruiyetini tamamen insanın kendi özerk yapısından alan bir eylem süreci içerisinde bu tür eğilimlerden kurtulma gücüne sahip olmayı belirtir. Bizi köleleştiren eğilimlerden kurtulma amacından ötürü “özgürlük durumu, bizim yöneldiğimiz bir ideal”¹⁵ olarak anlaşılmalıdır. Özgürlüğün bir ideal olarak anlaşılması ise, onun gerçekleştirilmesi gereken bir hal olduğu anlamına gelir. Gerçekleşmek ya da gerçekleştirmek ise, Fichte’de de olduğu gibi, zaman içerisinde bir süreci gerektirir. Böylece o, bir nedene bağlı olmadan seçmek anlamındaki kayıtsızlık özgürlüğü olarak nitelendirilen özgürlük durumundan tamamen farklıdır. Bundan dolayı da “ tam bir ahlakilik ile uyum halinde bulunur.”¹⁶ Bir nedene bağlı olarak seçme halinde çeşitli etkenler neden olarak anlaşılabilir. Ancak her türlü nedene bağlı seçim, özgür olduğumuzu ifade etmez. Eylemi özgür kılan, neden ile sonuç arasındaki ilişkinin olumsal olup olmadığıdır. Neden sonucu zorunlu olarak belirliyorsa ve bu neden özellikle bir dış etki ise eylemin özgürlüğü tehlikeye düşmüş demektir. Sonuçta ortaya çıkacak olan pişmanlık veya vicdan azabı, eylemin sorumluluktan kaynaklanarak gerçekleştiğini ortaya koymaz. Çünkü bu durumda sorumluluk, olumsuz açıdan ele alınmış ve kötü fiilin sonucu olarak anlaşılabilir olur. Oysa böyle bir sorumluluk, ahlaki eylemin hareket nedeni olamaz. O, bir sonuçtur. Oysa sorumluluğu bizzat hareketin nedeni yapmak gerekir. “Bu tarz bir sorumluluk anlayışının kaynağı, düşüncenin ta kendisidir. Düşünce, sorumluluk karşısında harekete geçmemekten ötürü kendisini suçlar.”¹⁷ Bu durumda sorumluluk düşünceden doğar ve insan, bu düşüncesi sayesinde kendi eylemi karşısında kendini her an sorumlu duyar. Sorumluluktan ötürü seçme ve eylemde bulunma diye nitelenebilecek olan özgürlük, kısmen de olsa bizi ahlakiliğe bağlar. İyi ölçütüne göre “değerli olan her fiil bizde ahlak gücünü artırır, her kötü fiil de bizi demoralize eder daha temel olarak bizi köleleştirir. Öyleyse biz, eylemlerimize değer biçen sorumluluğun yaratıcı mekanizması sayesinde özgür oluyoruz.”¹⁸ Bu duruma göre, Paul Fauconnet’nin de dediği gibi, “özgürlük, söylendiği gibi, sorumluluğun bir koşulu değil, daha çok onun bir sonucu olacaktır. İnsanın sorumluluğunun nedeni, onun özgür olması ve isteklerinin mantıkça belirlenmiş olması değildir. O, sorumlu olduğu içindir ki, kendini özgür sayar.”¹⁹ Çünkü insan, bu sorumluluktan ötürü şu veya bu eylemi yapma imkânına sahip bir varlık olarak ortaya çıkar.

Gerek sorumluluk duygusu gerekse özgürlük duygusu, insan ile ahlak gerçekliği, birey ile toplum arasındaki ilişkilerden doğar. İnsanı ahlak gerçekliğine ve topluma bağlayan ilişkiler

¹⁵ Paul Fauconnet, Responsabilité Paris, Librairie Félix Alcan, 1920, s. 390.

¹⁶ A.g.e., s. 390.

¹⁷ Topçu, a.g.e., s. 31.

¹⁸ Fauconnet, a.g.e., s. 391.

¹⁹ A.g.e., s. 392.

ise, onun eylemleri aracılığıyla gerçekleşir. Bu bakımdan insan, kendi içine kapalı bir sistem değildir. Sürekli kendi eylemleriyle kendini kuran ve kendini kurarken de ahlak ve toplumsal alan ile diyalog içinde olan bir varlıktır. Bu bakımdan o, kendisini sorumlu hisseder. Çünkü onun ahlaki kişiliği bunu gerektirir. Onun ahlaki kişiliğinin gidişatını, kendi öz çabası belirler ve o, kendinden, kendi özgür kendiliğindenliğinden kaynaklanan hiçbir şeyi inkâr edemediği için onun sorumlu olduğu kabul edilir. Ahlaki bir eylemde ortaya çıkan sorumluluk, kaynağını bizzat eylemin sahibinde, onun vicdanında bulur. O, bir yargıca ihtiyaç duymaz. Böyle bir sorumluluk, “hareketin şeklinden doğmaz. Bir suç ahlaki olabilir... Sorumluluk, eğer burada bir emirden bahsedilebilirse, insanı esirliğe karşı harekete geçiren bir emirdir. Hareketten öncedir ve hareketten sonra artar.”²⁰ Burada sorumluluk iradenin işidir ve sorumluluğumuzun sınırını irademizin gücü belirlemektedir. Özgürlük, bu sorumluluğu yerine getiren eylem ile birlikte ortaya çıkar. Öyleyse “hareketten önce sorumluyuz, fakat sadece hareket etmek suretiyle hürüz. Sorumluluk, hürriyetimizi bizzat kendimizden çıkarmak suretiyle yaratan şeydir.”²¹

---

²⁰ Topçu, a.g.e., s. 91.

²¹ A.g.e., s. 91.